

Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar

Ali Balcı, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2013, 344 Sayfa.

Öznur KELEŞ*

Ali Balcı'nın kaleme aldığı ve Etkileşim Yayınları'ndan çıkan kitapta yazar, Atatürk döneminden günümüze kadarki süreçte Türkiye dış politikasını ele alıyor. Balcı; ilkeler, aktörler, olaylar ve ülkelerle karşılıklı ilişkileri temel alarak yazdığı kitabında, 1922-2013 Türkiye dış politikasını genel hatlarıyla okuyucuya sunuyor.

Yazarın ifadesiyle, "Türkiye dış politikasına ilişkin tarihsel olarak tüm dönemleri kapsayan ve giriş niteliğinde olan bir çalışmanın eksikliği" kaygısıyla ortaya çıkan kitap, toplam 11 bölümden oluşuyor. Bu bölümler de kendi içerisinde üç ana başlığa ayrılıyor. Buna göre, ilk kısımda dönemin genel karakteristiği ve diğer dönemlerden farkı ortaya konurken, ikinci kısımda dış politika yapımında hangi aktörlerin etkili olduğundan bahsediliyor. Son kısımda ise söz konusu döneme ilişkin öne çıkan olay ve gelişmeler ele alınıyor. Kısacası yazar her bölümde, uygulanan politikaların arkasındaki itici gücün neler olduğunu ve beklenen sonuçların gerçekleşenlerle uyumlu olup olmadığını irdeliyor. Tüm bunların yanı sıra, her bölümün sonunda yer alan ek okuma listesiyle okuyucuya konuya ilişkin daha detaylı bilgi edinme imkânı sunan yazar, bu konuda samimi bir teşekkürü hak ediyor.

Yazar, giriş bölümünde çalışmanın amacı ve içeriği hakkında kapsamlı bir biçimde bilgi vererek kitabın yazılma sürecini okuyuculara ayrıntılı olarak anlatıyor. Ders kitabı niteliği taşıyan çalışmayı kronolojik akışa uygun olarak ha-

---

* Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Avrupa Çalışmaları Bölümü. E-mail: k.oznur48@gmail.com.

zırlayan yazar, kitabın ayrıntılarıyla ilgili okuyucuyu detaylı olarak bilgilendiriyor. Böylece giriş bölümü okurun elindeki çalışmayı kavraması adına büyük kolaylık sağlıyor. Ayrıca bu bölümde yazar, “Türkiye Dış Politikası” kitabının Türk dış politikası üzerine yapılan diğer çalışmalardan farklarını örneklerle açıklayarak, çalışmanın özgün yanlarına dikkat çekiyor.

İlk bölüm “Atatürk Dönemi Dış Politikası (1922-1938)” başlığıyla, Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin Batı’yı önceleyen politikalarını ve gerek Rusya gerekse Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerinin seyrini irdeliyor. Atatürk döneminde dış politika yapım sürecinin nasıl işlediğini anlatan yazar, dış politikanın Atatürk ve yakın arkadaşları tarafından belirlendiğini vurguluyor. Bu bölümde, savaş sonrası değişen uluslararası düzende Türkiye’nin genel argümanları, stratejileri, duyarlılıkları ve bunların ortaya çıkardığı sonuçlar inceleniyor. Ayrıca Kurtuluş Savaşı, Musul Sorunu, Montrö Sözleşmesi, Hatay Meselesi, ittifak ve dostluk anlaşmaları da bu bölümün kapsadığı konular arasında yer alıyor. Giriş bölümünde Atatürk döneminin dış politikada “altın çağ” kabul edilerek eleştiriden uzak tutulmasını problemli bir yaklaşım olarak değerlendiren yazarın, çok yönlü ve objektif olma çabası sergilediği görülüyor.

Yazar, Türkiye dış politikasında önemli dönüm noktalarından biri olan Özal döneminde, 1980 darbesi sonrası benimsenen neo-liberalizmin etkinliğinin sürdüğünü belirtiyor. Ancak dış politikaya damga vuran ilkenin yeni-Osmanlılık olduğunu öne sürüyor. “Güçlü bir etnik Türklük vurgusu olan ve Türkiye’yi Müslüman dünyanın önderliğine taşıyacak yeni bir imparatorluk projesinin merkezine yerleştirme politikası” olarak tanımladığı yeni-Osmanlılık politikasının uygulamalarını ve etki alanlarını okuyucuya aktarıyor. Yeni-Osmanlılık’ı Kemalizm ile karşılaştıran yazar, Batı’yı inceleme noktasında benzerlikler taşıdıklarını vurgularken, birçok konuda farklı dinamiklere sahip olduklarının da altını çiziyor. Ayrıca, 1989’da cumhurbaşkanı seçilmesinden 1993’teki vefatına kadar Turgut Özal’ın dış politika yapımındaki etkinliğine de ışık tutuyor.

Kitapta, AKP ve Davutoğlu dönemi dış politikaları iki ayrı bölümde inceleniyor. Yazarın ifadesiyle bu dönemler, Özal sonrası yeni-Osmanlılık ilkesinin, pratik olarak Ahmet Davutoğlu liderliğinde tekrar benimsenmesi olarak karşımıza çıkıyor. 2002-2013 yıllarını kapsayan bu süreçte, başta komşularla sıfır sorun, sonrasında ise merkez ülke dış politika ilkesinin benimsendiği görülüyor. Yazar, komşularla sıfır sorun ilkesini Türkiye’nin çevresinde istikrarı hedefleyerek, ülkeyi bölgesel ve küresel ölçekte gerçekleştiren enerji, ticaret ve insan hareketliliğinin merkezine taşımak olarak özetliyor. Buna göre, komşu-

larla sıfır sorun ilkesinin “yumuşak güç” ilkesini beraberinde getirdiği ifade ediliyor. Ancak bu politikanın ne derece etkin olabildiği, tartışmalı bir konu olarak güncelliğini koruyor.

Kitapta ayrıca, ekonominin 2000’lerde dış politika açısından daha önemli hâle gelmesiyle, Türkiye’nin bir “ticaret devletine” dönüşmesi ve devletin ekonomik, ideolojik, kurumsal ve pratik düzlemde yeniden yapılanmaya gitmesi de irdeleniyor. Bu bağlamda, 1 Mart Tezkeresi, Annan Planı, AB üyelik süreci, Rusya, Kafkaslar ve enerji, Suriye, İran, Afrika, Uzak Doğu ve Latin Amerika ile ilişkilere de yer veriliyor.

Kitapta AKP’nin ilk yıllarında, dönemin dış politika yapımında en belirgin özelliğinin Türk Silahlı Kuvvetleri’nin etkinliğinin azalması ve sivil hükümetin öne çıkması olduğu ifade ediliyor. Bu durumun gerçekleşmesinde AB’nin demokratikleşme baskılarının yanı sıra AB’yi önceleyen politikaların hayata geçirilmesinin etkili olduğu vurgulanıyor.

2007 sonrası özellikle Güneydoğu’da şiddet olaylarının artması, İsrail’le yaşanan gerginlik, Arap Baharı sonrası Suriye’yle ilişkilerin bozulması ve Tahran’la ilişkilerin yolunda gitmemesi, “komşularla sıfır sorun” politikasının sona erdiği varsayımını güçlendiriyor. Ancak yazar, 2010 yılından sonra Türkiye’nin bölgeye yönelik politikasının önemli ölçüde, Türkiye’nin bölgenin coğrafi ve kültürel merkezi olduğu varsayımından hareket eden “merkez ülke” doktrini tarafından şekillendiği konusundaki farklı görüşlere de yer veriyor. Nitekim Türkiye’de dış politika “ekonomik liberalizm” temelinde işlerken, Arap Baharı sonrası otoriter rejimlere karşı demokrasi yanlısı muhalifleri destekleyen “politik liberalizme” kaydığı iddia ediliyor. Yazar, bu değişikliği en iyi açıklayan ilkenin Davutoğlu’nun deyimiyle “özgürlük ve güvelik dengesi” olduğunu vurguluyor.

Kitaba göre, 2009-2013 yılları arasında dış politika yapımında en etkili aktörün Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olduğu görülüyor. Bu isimlerin yanı sıra, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün yurtdışı gezileri, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız’ın da Kuzey Irak’la yapılan enerji görüşmeleri üzerinden dış politika yapımında aktif rol aldıkları belirtiliyor. Ayrıca, bu döneme ilişkin Türkiye’nin ABD, Kuzey Irak, İran, Suriye ve İsrail’le ilişkileri hakkında da detaylı bilgi veriliyor ve bu süreçte meydana gelen Mavi Marmara olayı ve Suriye’de hala devam eden çatışmalar gibi döneme yön veren olaylar üzerinden, Türkiye’nin dış politika pratiği değerlendiriliyor. Ancak, Türkiye’nin mevcut konumu ve diğer ülkelerle ilişkileri değerlendirildiğinde, merkez ülke politikasının pek de işlevselliğinin kalmadığı söylenebilir.

Kitabın diğer bölümlerinde ise İnönü, Menderes ve Ecevit dönemlerinin yanı sıra askeri vesayet, koalisyon, darbe sonrası dönemler ve AB eksenli dış politika süreçleri anlatılıyor. Buna göre aktif tarafsızlık, aktif Amerikancılık, Batı ekseninde çok yönlülük, çok boyutlu dış politika ilkelerinden; neo-liberalizm, güvenlik, laiklik ve Avrupalılaştırma ilkelerine geçiş serüveninden bahsediliyor. Ayrıca, bu aktörler ve benimsenen politika ilkeleri doğrultusunda her döneme ilişkin Türkiye'nin dış politika uygulamaları okuyucuya aktarılıyor. Bu bağlamda, On İki Adalar Meselesi, Kore Savaşı, NATO'ya dâhil olma, Kıbrıs Müdahalesi, Ege Denizi krizleri, dış borç ve döviz krizleri, Balkanlarda Türk Azınlıklar Meselesi, Körfez Savaşı, Kürt mülteciler ve Çekiç Güç, Gümrük Birliği, Annan Planı, 11 Eylül gibi gelişmelerle; Türkiye dış politikasının genel çerçevesi çizilmeye çalışılıyor.

Sonuç olarak, Ali Balcı'nın kaleme aldığı *Türkiye Dış Politikası* kitabı, sosyal bilimler dalında eğitim gören ve tarihten bugüne Türkiye dış politikasına ilgi duyan herkese hitap ediyor. Sade ve anlaşılır bir dille yazılmış olmasının yanı sıra kronolojik sıraya uygun olarak tasarlanması okumayı kolaylaştırıyor. Yazarın her bölümün sonunda konuya ilişkin ek okuma listesi sunması, değerli bir çalışmanın eseri olarak okuyucuya önemli bir hizmet sunuyor. Eserin ders kitabı niteliği taşıması sebebiyle, olayların gelişimi ve birbirleriyle bağlantıları konusunda bir nebze eksik kaldığı söylenebilse de yazar meseleyi bütünüyle anlatma iddiasında bulunmadığını belirterek bu konudaki eleştirilerin önünü kapatmış oluyor. Değerli bir çalışmanın ürünü olarak karşımıza çıkan kitap, birçok kişi için başucu kitabı olmaya aday görünüyor.